

UNIVERSITATEA „NICOLAE TITULESCU”

BUCUREȘTI

TEZĂ DE DOCTORAT

AUTORITATEA DE LUCRU JUDECAT

A HOTĂRĂRILOR PENALE.

NE BIS IN IDEM

- REZUMAT -

Conducător de doctorat,

Prof. univ. dr. Ion Neagu

Student doctorand,

Cristina Celea

București

2013

CUPRINSUL TEZEI

Partea I

AUTORITATEA DE LUCRU JUDECAT – IMPORTANȚA PRINCIPIULUI, ISTORIC, NOȚIUNE

Capitolul I. Raportul principiului autorității lucrului judecat cu alte principii de drept procesual.

Secțiunea 1. Introducere în sistemul principiilor fundamentale ale procesului penal

Secțiunea a 2-a. Raportul principiului autorității lucrului judecat cu alte principii de drept procesual

Capitolul al II-lea. Autoritatea de lucru judecat – importanța instituției, istoric, noțiune.

Secțiunea 1. Repere istorice privitoare la autoritatea lucrului judecat. Importanța instituției

§ 1. Autoritatea de lucru judecat în dreptul societății antice

§ 2. Autoritatea de lucru judecat în vechiul drept

§ 3. Autoritatea de lucru judecat în dreptul epocii iluministe

§ 4. Autoritatea de lucru judecat în dreptul epocii moderne

§ 5. Autoritatea de lucru judecat în legislația penală în vigoare

Secțiunea a 2-a. Autoritatea de lucru judecat. Natura juridică. Noțiune. Definiție. Principiu de drept, excepție procesuală și prezumție legală absolută

§ 1. Natura juridică a instituției în doctrină

§ 2. Natura juridică a instituției în dispozițiile legale și în jurisprudență

§ 3. Definiție

Partea a II-a

AUTORITATEA DE LUCRU JUDECAT. CONDIȚII DE EXISTENȚĂ.

Capitolul I. Condițiile de existență ale autorității de lucru judecat în doctrină și în jurisprudența instanțelor române. Analiza opiniilor concurente și divergente. Concluzii.

Secțiunea 1. Repere de doctrină

Secțiunea a 2-a. Repere de jurisprudență

Secțiunea a 3-a. Clasificarea condițiilor

Capitolul al II-lea. Condiții de existență ale autorității de lucru judecat. Analiza condițiilor.

Secțiunea 1. Existența unei hotărâri judecătorești definitive

§ 1. Examen comparativ al deciziilor judiciare în materie penală sub aspectul autorității lucrului judecat

§ 2. Noțiunea de hotărâre judecătorească și tipurile de hotărâri judecătorești

§ 3. Modalitatea în care hotărârile judecătorești rămân definitive

§ 4. Situații particulare

4.1. Comunicarea dispozitivului hotărârilor judecătorești

4.2. Repunerea în termenul de apel și apelul peste termen

4.3. Hotărârile judecătorești pronunțate în materia măsurilor procesuale

4.4. Declinarea de competență. Regulatorul de competență

4.5. Procedura camerei preliminare

Secțiunea a 2-a. Existența identității de persoane

Secțiunea a 3-a. Existența identității de obiect, de temeii legal, de motive și apărări invocate

Partea a III-a

EFECTELE AUTORITĂȚII DE LUCRU JUDECAT A HOTĂRÂRILOR PENALE.

Capitolul I. Importanța cunoașterii efectelor autorității lucrului judecat în penal

Capitolul al II-lea. Efectele autorității lucrului judecat în penal asupra raporturilor juridice de drept penal.

Secțiunea 1. Raportul de drept penal

Secțiunea a 2-a. Efectele autorității lucrului judecat definitiv în penal în cazul particular al raporturilor de drept penal ce se pot naște în legătură cu infracțiunea reglementată prin art. 271 C.pen.

Secțiunea a 3-a. Situația unui nou proces penal având ca obiect acțiunea penală prin care se tinde la tragerea la răspundere penală pentru o faptă definitiv judecată anterior (*ne bis in idem*)

§ 1. Situația unei alte încadrări juridice decât aceea în care a fost încadrată fapta la momentul judecării definitive

§ 2. Situația concursului ideal de infracțiuni și concursului de norme penale

§ 3. Efectele autorității lucrului judecat asupra procesului penal având ca obiect o acțiune penală promovată potrivit art. 9 C.proc.pen.

§ 4. Efectele autorității lucrului judecat definitiv în penal asupra altor raporturi de drept penal sau procesual penal (situații particulare)

§ 5. Limitări ale efectelor autorității lucrului judecat

Capitolul al III-lea. Efectele autorității lucrului judecat în penal asupra raporturilor juridice de drept civil.

Secțiunea 1. Interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 1365 Cod civil

Partea a IV-a

***NE BIS IN IDEM* ÎN DOCUMENTELE INTERNAȚIONALE ȘI ÎN PRACTICA INSTANȚELOR EUROPENE.**

Capitolul I. *Ne bis in idem* în documentele internaționale.

Capitolul al II-lea. *Ne bis in idem* în practica instanțelor europene.

Secțiunea 1. *Ne bis in idem* în practica Curții de Justiție a Uniunii Europene

Secțiunea a 2-a. *Ne bis in idem* în practica Curții Europene a Drepturilor Omului

Partea a V-a

CONCLUZIILE CERCETĂRII

Concepția generală a tezei

Prezenta teză de doctorat abordează o instituție juridică ce face parte din subcategoria principiilor fundamentale ale dreptului procesual penal, iar acest aspect a determinat ca teza să fie structurată după criteriul locului în sistemul principiilor fundamentale și istoricului reglementării.

De asemenea, cum doctrina a avut și are un rol major în „codificarea” principiilor fundamentale ale procesului penal, lucrarea este structurată astfel încât să ofere posibilitatea accesării majorității opiniilor de doctrină, la rândul lor prezentate în ordine cronologică.

Nu în ultimul rând, pentru considerentul că numeroase argumente aduse în sprijinul deducțiilor logico-juridice și concluziilor sunt desprinse din practica judiciară, teza sistematizează jurisprudența cea mai relevantă a instanțelor naționale, respectiv a Înaltei Curți de Casație și Justiție, Curții Constituționale, dar și a altor instanțe naționale, precum și a instanțelor europene, respectiv a Curții Europene a Drepturilor Omului și Curții de Justiție a Uniunii Europene.

Structura tezei

Teza este structurată în cinci părți, în capitole și secțiuni, sistematizarea fiind impusă de necesitatea de a asigura analiza detaliată și completă a instituției juridice supusă cercetării. Analize personale ale doctorandului au fost făcute, iar concluzii ale doctorandului au fost extrase în chiar cuprinsul capitolelor și secțiunilor, pentru a asigura coerența expunerii și a asigura o mai facilă lectură a lucrării, evitând necesitatea revenirii de la un capitol la altul.

Astfel, în **capitolul I al Primei părți** a tezei au fost abordate **aspectele referitoare la raportul principiului autorității lucrului judecat cu alte principii de drept procesual penal**, pornind de la aspectul că sistemul principiilor fundamentale ale procesului penal este caracterizat, în general,

printr-o stare de interdependență a principiilor care-l compun, astfel încât ele fie se generează unul pe celălalt, precum principiul oficialității care generează principiul rolului activ și pe cel al aflării adevărului, fie se intercondiționează, precum principiile publicității ședinței de judecată, contradictorialității și nemijlocirii, ce nu pot fi concepute unul în absența celuilalt.

S-a concluzionat în sensul că excepția de la autoritatea de lucru judecat este o chestiune de ierarhie a principiilor, din moment ce principiul autorității lucrului judecat pierde în fața principiilor legalității și aflării adevărului prin instituirea căilor extraordinare de atac în procesul penal, adevărate „remedii procesuale, menite a repara erorile pe care le conțin hotărârile judecătorești penale rămase definitive¹”.

Pe de altă parte, s-a identificat în jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului un raport aparte între principiul autorității lucrului judecat și principiul stabilității raporturilor juridice².

Prima secțiune a capitolului al II-lea este consacrată reperelor istorice privitoare la autoritatea lucrului judecat. Abordarea istorică a pornit de la *Codul lui Hamurabi*³ și *Legile lui Manu* (*”Oricare afacere care a fost dusă la capăt și judecată, nu mai trebuie să fie reîncepută, dacă legea a fost păzită”*), continuând cu identificarea regulii autorității lucrului judecat în dreptul roman⁴:

¹ I. Neagu, *Tratat de procedură penală. Partea specială*, Ed. Universul Juridic, 2009, p. 401.

² A se vedea *Cauza Filipescu c. României*, publicată în *M.Of. nr. 39/17.01.2012*.

³ În legea babiloniană fundamentul autorității lucrului judecat consta în angajamentul asumat de partea căreia i se respinsese acțiunea, de a nu porni un nou proces și de a renunța la orice contestație ulterioară; acest angajament era scris și în caz de nerespectare se aplica o sancțiune. De asemenea, judecătorul care pronunța o hotărâre cu nesocotirea autorității de lucru judecat a unei hotărâri anterioare era îndepărtat din funcție și obligat să plătească o sumă reprezentând de 1,2 ori valoarea acțiunii, conform art. 5 Cod Hamurabi, apud E. Szlechter, *L'autorité de la chose jugée en droit babylonien, en «Etudes offertes à Jean Macqueron»*, 1970, Faculté de Droit et des Sciences Economiques, D' Aix-En-Provence, p. 625, citat în A. Nicolae, *Hotărârea judecătorească. Relativitatea și opozabilitatea efectelor acesteia*, teză de doctorat în cadrul Universității din București.

⁴ La romani, regula puterii de lucru judecat a hotărârilor care puneau capăt litigiilor dintre părți a apărut mai întâi în privința litigiilor de natură civilă, în cea mai veche procedură de judecată, aceea a legisacțiunilor – *legis actiones*, nimănui nefiindu-i permis să folosească aceeași legisacțiune de două ori pentru satisfacerea aceluiași

Qui de crimine publico in accusationem deductus este, ab alio super eodem crimine deferi non potest – Acela care a fost acuzat pentru o faptă criminală nu mai poate fi dat în judecată pentru aceeași faptă criminală.

Regula autorității lucrului judecat a fost păstrată și în vechiul drept european, dar spre deosebire de epocile antice și dreptul european medieval, aplicarea acestui principiu era condiționată de o judecată inițială corectă, lipsită de ”coliziune”. Această condiționare este expresia, pe de o parte, a unei bogate experiențe jurisprudențiale cuprinzând, din nefericire, și nenumărate exemple de proceduri abuzive și inechitabile, iar pe de altă parte, a unui geniu doctrinar al juriștilor secolelor XVI și XVII (Angelus Aretinus, Julius Clarus, Pr. Farinaceous), perioadă de timp în care au luat naștere marile instituții juridice, fundamente ale sistemelor juridice și în prezent. În secolele al XVII-lea și al XVIII-lea, Johann Benedict Carpzov⁵ susținea același principiu al imposibilității de a acuza din nou pe cel achitat, iar adnotatorul său Johann Friedrich Böhmer⁶ a menționat și excepții pe care Carpzov le-ar fi prevăzut: dacă acuzatul s-a sustras prin fraudă de la pedeapsă și dacă judecătorii și-au declinat competența.

Existența acestei reguli este presupusă și în vechiul drept românesc, pornind de la dispozițiile din Condica penală a lui I. Sturza Vodă din 1826, care reglementau condițiile limitative în care cel judecat definitiv putea pretinde a fi judecat din nou (dacă se descopereau fapte noi). Prima reglementare a autorității

interes; ulterior, în perioada procedurii formulare, autoritatea lucrului judecat era fundamentată pe ideea că prin efectul extinctiv al atestării procesului – *litis contestatio* – se consuma acțiunea astfel încât reclamantul nu mai avea la îndemână mijlocul tehnic necesar pentru a provoca o nouă judecată; în schimb, pârâtul era considerat că nu își consumase acțiunea, astfel încât, dacă ar fi reluat procesul, reclamantul putea să-i opună excepția lucrului judecat – *exceptio rei iudicatae* – pe care pretorul o insera în formulă, iar judecătorul respingea pretențiile pârâtului. Mai târziu, odată cu sistemul acțiunilor extraordinare – *cognitio extra ordinariam* -, nu consumarea acțiunii era cea care făcea imposibilă o a doua judecată, ci faptul că ceea ce se judecase anterior exprima adevărul - *res iudicata pro veritate accipitur* (C.Tomulescu, *op.cit.*, p. 77 – 96).

⁵ 1639–1699, a fost un teolog romano-german, profesor de limbi orientale la Universitatea din Leipzig și pastor; scrierile sale, folosite la momentul publicării, acum sunt socotite fără prea mare valoare.

⁶ 1795 – 1863, un istoric german preocupat de colecționarea și inventarierea cărților, hrisoavelor și altor documente imperiale din evul mediu.

lucrului judecat este atestată în Regulamentul organic al Munteniei din 1832; în continuare, au fost identificate reglementări succesive în Codul de procedură penală al României din 2 decembrie 1864⁷ și în legislația penală a domnitorului Știrbei. În epoca modernă, respectiv în Codul de procedură penală al României din 1936⁸, autoritatea de lucru judecat sub aspectul efectului său negativ era reglementată printr-un articol cuprins în Titlul I, Capitolul I, în sensul că autoritatea de lucru judecat era o cauză de stingere a acțiunii penale și conducea la încetarea procesului penal.

Legislația penală în vigoare, prin Codul de procedură penală din 12 noiembrie 1968, conține dispoziții exprese referitoare la puterea lucrului judecat în art. 10, reglementând-o drept cauză care împiedică punerea în mișcare și exercitarea acțiunii penale. De asemenea, mai multe articole din Codul de procedură penală exprimă concepția legiuitorului român în privința naturii juridice a regulii autorității lucrului judecat, respectiv aceea de prezumție absolută de adevăr. Deși jurisprudența utilizează regula autorității lucrului judecat cu o frecvență uimitoare (autoritatea de lucru judecat ca principiu, ca excepție, ca prezumție legală absolută și, în consecință, ca mijloc de probă, cu toate consecințele ce decurg din aplicarea acestora), legislația procesual penală în vigoare nu cuprinde o reglementare cu caracter de principiu, care să facă referire în mod expres la conținutul și condițiile în care poate opera o asemenea regulă. Din acest punct de vedere actuala reglementare este inferioară celor din epocile anterioare care cuprindeau definiții exprese și complexe, menite nu numai să permită identificarea condițiilor în care se putea invoca autoritatea de lucru judecat, dar destinate ca, prin prevederea imperativă făcută în cuprinsul unui articol integral, să sublinieze importanța și puterea cu care statul credita o

⁷ Denumirea originală era aceea de "Codicele de procedură criminală" și a fost publicat în Monitorul Oficial nr. 269/02.12.1864; în conținutul său, art. 383 prevedea "Ori ce persona aquitata dupa lege, nu va mai pute fi apucata nici acusata pentru acelasu faptu".

⁸ Cunoscut și sub denumirea de "Codul lui Carol al II-lea", publicat în Monitorul Oficial nr. 66/19.03.1936.

hotărâre judecătorească definitivă. Limitarea autorității lucrului judecat la conținutul din art. 10 lit. j, respectiv la statutul de cauză care împiedică punerea în mișcare și exercitarea acțiunii penale, în condițiile în care litigiile penale în care poate fi incidentă regula mai sus amintită sunt de o natură mai variată decât cele prin care se soluționează o acțiune penală în condițiile art. 9 alin. 1 C.proc.pen., reprezintă un factor favorizant de jurisprudență neunitară și, uneori, greșită.

În **secțiunea a 2-a din capitolul al II-lea** a fost supusă analizei natura juridică a instituției astfel cum rezultă aceasta din doctrină, din dispozițiile legale în vigoare și din jurisprudență.

Astfel, a fost analizată autoritatea de lucru judecat din următoarele perspective: o „*garanție a asigurării caracterului stabil al activității de înfăptuire a justiției*” - instituție care impune executarea hotărârii judecătorești penale definitive și, în același timp, împiedică exercitarea unei noi acțiuni penale împotriva aceleiași persoane, pentru aceeași faptă; un *principiu general*, expresie a unei ”puteri deosebite” având drept scop statornicirea unei stabilități a hotărârilor judecătorești; o *prezumție legală* în temeiul căreia constatările cuprinse în hotărârile judecătorești definitive privitoare la raporturile juridice contestate între părți sunt prezumate că exprimă adevărul; o consecință juridică a judecării definitive a unei cauze penale constând în înlocuirea acțiunii publice cu o hotărâre judecătorească ce produce efecte *erga omnes*, atât asupra cauzelor penale, cât și asupra celor civile; un ansamblu de efecte acordate de lege hotărârii judecătorești definitive în scopul de a fi executată și de a împiedica o nouă urmărire pentru aceeași faptă.

Pentru stabilirea naturii juridice a instituției în dispozițiile legale au fost identificate normele procesual penale în vigoare care se referă în mod expres la efectul negativ și la cel pozitiv al autorității lucrului judecat, precum și norme de

drept penal material având fundamentarea și în principiul autorității lucrului judecat.

În noul Cod de procedură penală, publicat drept Legea nr. 135 în Monitorul Oficial al României nr. 486/15.07.2010, Titlul I al Părții generale referitor la principiile legii procesuale penale înscrie principiul *ne bis in idem* la art. 6, sub forma: ”Nici o persoană nu poate fi urmărită sau judecată pentru săvârșirea unei infracțiuni atunci când față de acea persoană s-a pronunțat anterior o hotărâre penală definitivă cu privire la aceeași faptă, chiar și sub altă încadrare juridică”. Noua reglementare menține caracterul autorității lucrului judecat de cauză ce împiedică punerea în mișcare sau continuarea exercitării acțiunii penale (art. 16 alin. 1 lit. i), iar rămânerea definitivă a hotărârii judecătorești este declarată drept cauză de stingere a acțiunii penale (art. 17 alin. 2 C.proc.pen.). De asemenea, este recunoscut în continuare efectul negativ al autorității lucrului judecat în materia unor cereri speciale însă, reglementând efectele hotărârii judecătorești penale în procesul civil, acestea sunt limitate la existența faptei ilicite și la persoana făptuitorului, textul art. 28 din noul Cod de procedură penală fiind ambiguu⁹, întrucât în teza a II-a a alin. 1 se prevede că

⁹ În același sens, a se vedea I.Neagu, *Tratat de procedură penală. Partea generală*, Editura Universul Juridic, București, 2013, p. 76 – 77. „Este necesar să constatăm o reglementare diferită a acestei ipoteze prin prevederile noului Cod civil. În acest sens, conform art. 1365 C.civ., instanța civilă nu este legată de dispozițiile legii penale și nici de hotărârea definitivă de achitare sau de încetare a procesului penal în ceea ce privește existența prejudiciului ori a vinovăției făptuitorului. Noua reglementare introdusă în Codul civil nu este suficient de clară deoarece poate genera concluzii care, în parte, se pot răsfrânge asupra modului de rezolvare a acțiunii civile în procesul penal. Astfel, în primul rând, dacă instanța civilă nu este legată de dispozițiile cuprinse într-o hotărâre definitivă de achitare sau de încetare a procesului penal, *per a contrario*, instanței civile i se poate opune autoritatea de lucru judecat a unei hotărâre penale de condamnare, indiferent de soluțiile pronunțate pe latura civilă a cauzei penale. În acest caz, este posibil ca prin hotărârea de condamnare instanța penală să respingă, în tot sau în parte, acțiunea civilă, aspectele rezultate așadar din prejudiciul invocat nemaiputând fi suspuse jurisdicției instanței civile. De asemenea, din norma analizată se desprinde concluzia că se menține autoritatea de lucru judecat a hotărârii penale cu privire la existența faptei și a persoanei care a săvârșit-o. Ca atare, în măsura în care prin hotărârea penală s-a dispus achitarea inculpatului în baza art. 10 alin. (1) lit. a) (fapta nu există), instanța civilă nu poate fi sesizată cu privire la un eventual prejudiciu, fiind legată de autoritatea de lucru judecat a constatării inexistenței faptei. Aceeași soluție este valabilă și pentru ipoteza în care achitarea este fundamentată pe art. 10 alin. (1) lit. c). În literatura de specialitate (Mihail Udriou, *Procedura penală. Partea generală. Partea specială*, ediția a 2-a, Ed. C.H.Beck, București, 2011, p. 71) s-a susținut, având în vedere imposibilitatea abrogării dispozițiilor Codului de procedură penală prin intrarea în vigoare a noului Cod civil, că este posibil a se dispune două dispoziții legale contradictorii, și anume instanța penală să statueze prin hotărâre definitivă că nu există prejudiciu, în vreme ce instanța civilă ar putea constata că fapta a generat un prejudiciu. Cu referire la această concluzie, remarcăm că ipoteza invocată este posibilă și în condițiile aplicării fostului Cod civil, atâta

instanța civilă nu este legată de hotărârea definitivă de achitare sau de încetare a procesului penal în ceea ce privește existența prejudiciului ori a vinovăției autorului faptei ilicite, deși din teza I a aceluiași articol se înțelege, aplicând raționamentul juridic *per a contrario*, că toate celelalte elemente ale răspunderii civile delictuale, cu excepția existenței faptei ilicite și a persoanei făptuitorului¹⁰ se stabilesc de către instanța civilă, indiferent dacă prin hotărârea penală s-a dispus o soluție de achitare, de încetare a procesului penal sau de condamnare.

De asemenea, sunt limitate, potrivit art. 51 alin. 8 și efectele hotărârilor judecătorești definitive ale altor instanțe decât cele penale pronunțate asupra unor chestiuni prealabile; în materia căilor de atac, dispozițiile art. 426 lit. b coroborate cu dispozițiile art. 16 alin. 1 lit. i și art. 396 alin. 6 din noul Cod de procedură penală, reglementând cazurile în care se poate face contestație în anulare împotriva hotărârilor penale definitive, prevăd cazul în care inculpatul a fost condamnat deși existau probe cu privire la cauza de încetare a procesului penal constând în existența autorității de lucru judecat, iar dispozițiile art. 438 alin. 1 pct. 8 coroborate cu dispozițiile art. 16 alin. 1 lit. i și art. 396 alin. 6 din același act normativ, reglementând cazurile în care se poate promova un recurs în casație, prevăd cazul în care în mod greșit s-a dispus încetarea procesului penal pentru existența autorității de lucru judecat; tot în materia căilor extraordinare de atac, sub aspectul efectului pozitiv al autorității lucrului judecat, noile dispoziții procesual penale mențin puterea cu care legiuitorul înțelege să investească hotărârile instanței supreme prin care se realizează interpretarea legii și dezlegarea problemelor de drept, respectiv hotărârile date în

vreme cât, conform art. 22 alin. (1), autoritatea hotărârii penale vizează doar trei aspecte, și anume existența faptei, a persoanei care a săvârșit-o și a vinovăției acesteia. Așadar, autoritatea de lucru judecat nu opera cu privire la prejudiciu, care ar fi putut fi recunoscut, în condițiile existenței unei hotărâri penale definitive, de către instanța civilă. Evident, nu se pot încadra în acest exemplu hotărârile penale definitive prin care se statuează asupra inexistenței faptei ori a făptuitorului acuzat de săvârșirea infracțiunii.”

¹⁰ În consecință, elementele referitoare la vinovăția făptuitorului și la existența prejudiciului.

soluționarea recursurilor în interesul legii¹¹ și hotărârile prealabile pentru dezlegarea unor probleme de drept¹²; o noutate de reglementare privind autoritatea de lucru judecat în noul Cod de procedură penală s-a observat în dispozițiile art. 589 alin. 6, care extind efectele autorității lucrului judecat a hotărârii penale anterioare de admitere a cererii de amânare a executării pedepsei cu închisoarea și asupra executării unei alte hotărâri judecătorești penale definitive prin care a fost aplicată o pedeapsă cu închisoarea, întrucât prevăd că cel din urmă mandat de executare a pedepsei închisorii nu poate fi executat până la expirarea termenului de amânare stabilit de instanță.

În practica Înaltei Curți de Casație și Justiție în materie penală, cu titlu de interpretare a legii, instanța superioară a făcut o analiză a instituției autorității lucrului judecat prin Decizia nr. 36 din 14 decembrie 2009¹³, fiind învestită cu soluționarea recursului în interesul legii declarat de procurorul general al Parchetului de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție și cu sesizarea Colegiului de conducere al Parchetului de pe lângă Curtea de Apel București privind admisibilitatea cererilor de revizuire, respectiv de contestație la executare, în cazul incidenței autorității de lucru judecat. Prin decizia citată instanța supremă a decis că sancțiunea procesuală care intervine în cazul existenței autorității lucrului judecat este inadmisibilitatea, dispozițiile art. 11 pct. 2 lit.b raportate la art. 10 lit. j din Codul de procedură penală nefiind incidente în cauzele penale care au alt obiect decât cel prevăzut la art. 9 din Codul de procedură penală. Soluția Secțiilor Unite ale Înaltei Curți de Casație și Justiție în judecarea recursului în interesul legii a fost precedată de o practică

¹¹ Art. 474 alin. 4: [...] Dezlegarea dată problemelor de drept judecate este obligatorie pentru instanțe de la data publicării deciziei în Monitorul Oficial al României, Partea I.

¹² Art. 477 alin. 3: Dezlegarea dată problemelor de drept prin decizia Secției penale a Înaltei Curți de Casație și Justiție ca hotărâre prealabilă este obligatorie pentru instanțe, inclusiv în cauza în legătură cu care s-a ridicat problema de drept, de la data publicării în Monitorul Oficial al României, Partea I.

¹³ Publicată în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 414 din 22.06.2010.

divergentă a aceleiași instanțe privind aplicarea autorității lucrului judecat în procesele penale, iar în lucrare au fost redate unele dintre aceste hotărâri judecătorești divergente.

De asemenea, în jurisprudența Curții Constituționale a României au fost identificate decizii în care au fost exprimate opinii privitoare la natura juridică a autorității de lucru judecat, analiza acestora conducând la concluzia că instanța de contencios constituțional a atribuit acestei reguli de drept caracteristici specifice unui principiu general în drept, al cărui izvor l-a limitat la hotărârile judecătorești, excluzând actele procesuale de decizie ale organelor de urmărire penală.

Ca un corolar al argumentelor de legislație, de doctrină și de jurisprudență, pornind în special de la scopul autorității lucrului judecat, au fost identificate natura juridică și definiția acestei instituții juridice. S-a considerat oportună și completă definirea autorității lucrului judecat în procesul penal ca fiind **acea regulă de bază a procesului penal în virtutea căreia hotărârea judecătorească definitivă pronunțată într-un proces penal, în condiții de legalitate ce se pot supune verificării numai prin intermediul căilor extraordinare de atac în condițiile legii, este prezumată absolut că exprimă adevărul atât în privința celor hotărâte asupra soluționării cauzei penale, cât și în privința argumentelor de fapt și de drept cuprinse în considerentele hotărârii judecătorești.**

Partea a II-a a tezei a fost dedicată analizei detaliate a **condițiilor de existență ale autorității de lucru judecat**, mai întâi așa cum au fost puse în evidență în doctrina și jurisprudența instanțelor naționale, iar apoi din perspectiva doctorandului. Astfel, au fost analizate condiția referitoare la existența unei hotărâri definitive, condiția ca noua acțiune penală să se îndrepte în contra aceleiași persoane (*eadem personae*) și condiția ca noua acțiune penală să privească același fapt material (*idem factum*), dar și posibilitatea sau

imposibilitatea ca autoritatea de lucru judecat să fie recunoscută dispozițiilor organelor de urmărire penală, chiar și în raporturile dintre aceste organe. Concluzia la care s-a ajuns din examinarea comparativă a punctelor de vedere exprimate în teorie și în practică este că, în orice caz, condițiile de existență a autorității lucrului judecat trebuie întrunite cumulativ, având valoare egală, ceea ce înseamnă că în lipsa oricăreia dintre ele nu poate fi invocată autoritatea de lucru judecat, dar inexistența unora dintre condiții (precum identitatea de obiect și de persoane) nu lipsește hotărârea definitivă de putere de lucru judecat, ci această putere nu produce efecte în cazul particular dat în sensul în care interesează pentru soluționarea acestuia.

Doctorandul a exprimat opinia în sensul că, de esența autorității lucrului judecat a hotărârii judecătorești penale este îndeplinirea a două categorii de condiții - condiția generală a existenței unei hotărâri judecătorești penale definitive și condițiile speciale, categorie ce cuprinde următoarele condiții: existența identității de fapt material care generează conflictul de drept penal dedus judecății (*eadem res*), existența identității de persoane, existența identității de temei legal, existența identității de motive și apărări invocate. S-a opinat pentru gruparea condițiilor în două categorii întrucât condițiile generale trebuie întrunite întotdeauna pentru a exista autoritatea de lucru judecat, pe când condițiile speciale caracterizează cazuri particulare ale existenței autorității lucrului judecat. Argumentul principal adus a fost cel referitor la natura raportului de drept penal dedus organelor judiciare de a dezvolta întotdeauna o componentă publică, hotărârile judecătorești penale având opozabilitate *erga omnes*, cu consecințe în ambele sensuri, adică părțile nu pot refuza terților dreptul acestora de a se prevala de hotărârea judecătorească penală¹⁴, dar nici

¹⁴ Precum în situația în care, fiind luată față de inculpat măsura de siguranță a interzicerii exercitării profesiei de medic, managerul instituției sanitare la care condamnatul solicită angajarea în calitate de medic poate respinge cererea de înscriere la examenul de angajare numai pentru acest motiv, refuzând accesul condamnatului la susținerea concursului, iar inculpatul nu poate opune acestuia faptul că managerul nu a fost parte în procesul penal urmare a căruia s-a aplicat măsura de siguranță.

terții nu pot refuza recunoașterea drepturilor și obligațiilor decurgând din soluționarea acțiunii penale sau a altor aspecte de drept penal¹⁵. Așa fiind, nu persoana părților ori individualitatea faptului material dedus judecății sunt elementele care furnizează autoritatea *erga omnes* a hotărârii judecătorești penale definitive în general, ci aptitudinea acelei hotărâri judecătorești de a fi rezolvat un conflict, un incident, de a fi adus în matca legalității o situație de fapt dată și care interesează întreaga societate, precum și aptitudinea acelei hotărâri judecătorești de a fi făcut acest lucru în mod definitiv, pentru totdeauna. Condiția identității de persoane între cei care au avut calitatea de părți în cauza soluționată definitiv și cei care au calitatea de părți în alte cauze în care se invocă autoritatea de lucru judecat a uneia sau alteia dintre hotărârile penale definitive, cât și condițiile referitoare la identitatea de obiect ori de apărări și motive sunt mai curând chestiuni care reflectă existența sau inexistența interesului, a pertinentei și utilității invocării autorității de lucru judecat în cauza respectivă, înțeleasă în sensul măsurii în care autoritatea respectivei hotărâri judecătorești ar contribui la soluționarea noului conflict dedus judecății.

În **Partea a III-a** a tezei au fost analizate **efectele autorității de lucru judecat a hotărârilor penale**, pornind de la importanța cunoașterii acestora și de la felul în care doctrina din epoci anterioare a reflectat aceste efecte, până la analiza acestor efecte așa cum sunt ele reglementate în legislația în vigoare și în legislația ce va intra în vigoare în curând. Au fost identificate efecte ale autorității lucrului judecat în penal asupra raporturilor juridice de drept penal, precum și asupra raporturilor juridice de drept civil, fiind puse în evidență anumite situații particulare, precum cele ce se pot naște în legătură cu infracțiunea reglementată prin art. 271 C.pen., situația unei alte încadrări juridice

¹⁵ Precum în situația în care directorul școlii generale X nu poate refuza accesul condamnatului la cursurile de învățământ în cadrul școlii pe care o administrează invocând faptul că școala nu a fost parte în procesul penal, dacă aceasta s-a impus condamnatului ca obligație prin hotărârea judecătorească în temeiul art. 86³ alin. 3 lit. a C.pen.

decât aceea în care a fost încadrată fapta la momentul judecării definitive, situația concursului ideal de infracțiuni și concursului de norme penale, efectele autorității lucrului judecat asupra procesului penal având ca obiect o acțiune penală promovată potrivit art. 9 C.proc.pen., efectele autorității lucrului judecat definitiv în penal în cazurile reglementate prin art. 278¹ alin. 11 C.proc.pen. și art. 462 alin. 3 C.proc.pen.

Analiza efectelor autorității lucrului judecat asupra raporturilor juridice de drept civil a pornit cu interpretarea și aplicarea dispozițiilor art. 1365 Cod civil prin prisma dispozițiilor din Codul de procedură penală care reglementează posibilitatea persoanei vătămate cu capacitate deplină de exercițiu de a-și valorifica pretențiile civile în procesul penal și de a se adresa instanței civile pentru valorificarea pretențiilor sale atunci când instanța penală nu a soluționat în cadrul procesului penal o acțiune civilă, precum și prin prisma dispozițiilor art. 22 alin. 1 C.proc.pen. S-a concluzionat în sensul că dispozițiile art. 1365 Cod civil nu conferă dreptul la o nouă judecată a pretențiilor părții vătămate de către o instanță civilă, atunci când acțiunea civilă alăturată procesului penal s-a judecat definitiv la instanța penală, că aceste dispoziții sunt aplicabile în situațiile reglementate prin art. 19 alin. 1 și art. 20 alin. 1 și 3 C.proc.pen. când instanța penală nu a soluționat definitiv acțiunea civilă alăturată celei penale în proces, precum și că termenul de ”vinovăție a autorului” folosit în art. 1365 Cod civil se referă la *forma și gradul de vinovăție*, iar nu la stabilirea împrejurării de fapt că autorul a comis sau nu a comis fapta atunci când instanța penală a hotărât cu titlu definitiv asupra acestor din urmă aspecte. În susținerea acestui punct de vedere a fost efectuată și o analiză comparată cu dispoziții în vigoare din legislația italiană.

În **Partea a IV-a** teza abordează reglementarea principiului *ne bis in idem* în documentele internaționale și în practica instanțelor europene, sens în care au fost identificate toate aceste documente cu importanță majoră, constatându-se

convergența regulilor enunțate. De asemenea, au fost puse în evidență ideile principale rezultate din jurisprudența Curții de Justiție a Uniunii Europene în cauze care aveau ca obiect întrebări legate de interpretarea principiului – „ne bis in idem“ prevăzut în Art. 54 din Convenția de aplicare a Acordului Schengen, precum și din jurisprudența Curții Europene pentru Drepturile Omului în cauze în care s-a invocat încălcarea Protocolului nr. 7 Adițional la Convenția Europeană a Drepturilor Omului.

Partea a V-a a tezei cuprinde concluziile cercetării sub aspectul unor idei generale, astfel cum acestea rezultă din coroborarea concluziilor desprinse în capitolele și secțiunile tezei, insistându-se asupra necesității și interesului pe care îl prezintă teza.

BIBLIOGRAFIE

I. Tratate, cursuri, monografii românești:

Alexandresco, D., *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român*, Iași, 1903;

Alexandresco, D., *Explicațiunea teoretică și practică a dreptului civil român în comparațiune cu legile vechi și cu principalele legislațiuni străine*, vol. VII, Iași, Tipografia Națională, 1901;

Antoniu, G., *Noul cod penal. Codul penal anterior. Studiu comparativ*, Editura All Beck, București, 2004;

Antoniu, G., N. Volonciu, N. Zaharia, *Dicționar de procedură penală*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1988;

Bîrsan, C., *”Convenția europeană a drepturilor omului. Comentariu pe articole. Vol. I. Drepturi și libertăți”*, Editura All Beck, București, 2005;

Boroi, G., D. Rădescu, *Codul de procedură civilă comentat și adnotat, ediția a II-a revizuită și adăugită*, Editura All, București, 1996;

Cîrlan, I., Cîrlan. I.S., *Căile extraordinare de atac în procesul penal*, Editura Hamangiu, București, 2010;

Damaschin, M., *Dreptul la un proces echitabil în materie penală*, Editura Universul Juridic, București, 2009;

Deleanu, I., *Drept constituțional și instituții politice*, Editura Fundației ”Chemarea”, Iași, 1993;

Deleanu, I., Mărgineanu V., *Prezumțiile în drept*, Editura Cluj-Napoca, 1981;

”Dicționarului explicativ al limbii române”, Editura Univers Enciclopedic, Ediția a II-a, București;

Dobrinioiu, V., Conea N., Romițan C.R., Neagu N., Tănăsescu C., Dobrinioiu M., *Drept penal. Partea specială*, vol. II, Editura Lumina Lex, București, 2004;

Dongoroz, V., Kahane S., Oancea I., Fodor I., Iliescu N., Bulai C., Stănoiu R., Roșca V., *Explicații teoretice ale Codului penal român*, vol. IV, Editura Academiei Române, București, 1972, reeditare 2003;

Dongoroz, V., Kahane S., Oancea I., Fodor I., Iliescu N., Bulai C., Stănoiu R., Roșca V., *Explicații teoretice ale Codului de procedură penală român*, vol. V, Editura Academiei Române, București, 1972, reeditare 2003;

Dongorz, V., *Curs de drept penal* (reeditarea ediției din 1939), Asociația Română de Științe penale, București, 2000;

Drăganu, T., *Drept constituțional și instituții politice. Tratat elementar*, Vol. I, Editura Lumina Lex, București, 1998;

Giurgiu, N., *Cauzele de nulitate în procesul penal*, Editura Științifică, București, 1974;

Institutul de lingvistică "Iorgu Iordan", *Dicționarul explicativ al limbii române*, editat de Academia Română, Editura Univers enciclopedic, București, 1998;

Kahane, S., *Drept procesual penal*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1963;

Mateuț, Gh., *Procedură penală. Partea generală*, vol. II, Editura Fundației „Chemarea”, Iași, 1994;

Mihăiescu, D.V., V. Rămureanu, *Căile extraordinare în procesul penal*, București, Ed. Științifică, 1970;

Mitrache, C., *”Drept penal român”*, Casa de editură și presă ”Șansa” S.R.L., București, 1994;

Neagu, I., *Drept procesual penal. Tratat*, Editura Global Lex, București, edițiile 2004, 2006 și 2007;

Neagu, I., *Tratat de procedură penală. Partea generală, ediția a III-a, revăzută și adăugită*, Editura Universul Juridic, București, 2013;

Neagu, I., *Tratat de procedură penală. Partea specială*, Editura Universul juridic, București, 2009;

Păvăleanu, V., *Drept procesual penal. Partea generală*, Editura Lumina Lex, București, 2001;

Popa, N., Eremia M.C., Cristea S., *Teoria generală a dreptului, ediția 2*, Editura All Beck, București, 2005;

Ștefănescu, B., *Garanțiile juridice ale respectării legii procesual penale în activitatea de judecată*, Editura Hamangiu, București, 2007;

Tanoviceanu, I., *Curs de procedură penală română*, Atelierele Grafice SOCEC&Co., Societate Anonimă, București, 1913;

Tanoviceanu, I., *Tratat de drept și procedură penală*, vol. V, București, 1927;

Theodoru, Gr., *Tratat de procedură penală*, Editura Hamangiu, București, 2007;

Theodoru, Gr., *Drept procesual penal român. Partea generală*, vol. I, Universitatea Alexandru Ioan Cuza, Iași, 1974;

Theodoru, Gr., L. Moldovan, *Drept procesual penal*, Editura Didactică și pedagogică, București, 1979;

Theodoru, Gr., *Teoria și practica recursului penal*, Editura Hamangiu, 2007;

Tomulescu, C., *Drept privat roman*, Tipografia Universității București, 1975;

Udroiu, M., Predescu. O., *Protecția europeană a drepturilor omului și procesul penal român*, Editura C.H.Beck, București, 2008;

Udroiu, M., *Dicționar de drept penal și de procedură penală*, Editura C.H.Beck, București, 2009;

Văleanu, C., *Cazurile de casare în recursul penal*, Editura Hamangiu, București, 2007;

Volonciu, N., *Tratat de procedură penală. Parte generală*, vol. I, Editura Paideia, București, edițiile 1999 și 2001;

Volonciu, N., *Tratat de procedură penală. Parte specială*, vol. II, Editura Paideia, București, ediția 1996;

Volonciu, N., *Drept procesual penal*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1972;

Volonciu, N., Vlășceanu A., *Codul de procedură penală comentat. Art. 385¹-414². Recursul. Căile extraordinare de atac*, Editura Hamangiu, București, 2007;

Volonciu, N., Moroșanu R., *Codul de procedură penală comentat. Art. 415-464. Executarea hotărârilor penale*, Editura Hamangiu, București, 2007;

Drept procesual penal. Partea generală, Editura Universității ”Titu Maiorescu”, București, 2005.

II. Culegeri de jurisprudență:

Antoniu, G., Volonciu N., Academia Română, Institutul de Cercetări Juridice, *Practica judiciară penală, vol. IV, procedură penală (art.1-524 Codul de procedură penală)*, Editura Academiei Române, București, 1993;

Curtea de Apel Alba Iulia, *Buletinul Jurisprudenței, culegere de practică judiciară pe anul 2009*, Editura Hamangiu, București, 2010;

Curtea Supremă de Justiție, *Buletinul Jurisprudenței, culegere de decizii pe anul 1994*, Editura Proema, Baia Mare, 1995;

Curtea Supremă de Justiție, *Buletinul Jurisprudenței, culegere de decizii pe anul 1996*, Editura Proema, Baia Mare, 1997;

Curtea Supremă de Justiție, *Buletinul Jurisprudenței, culegere de decizii pe anul 2000*, Editura Juris Argessis, Curtea de Argeș;

Înalta Curte de Casație și Justiție, *Jurisprudența Secției penale pe anul 2006. Recursuri în interesul legii în materie penală*, Editura Hamangiu, București, 2007;

Înalta Curte de Casație și Justiție, *Jurisprudența Secției penale pe anul 2007. Recursuri în interesul legii în materie penală, vol. I*, Editura Hamangiu, București, 2007;

Înalta Curte de Casație și Justiție, *Jurisprudența Secției penale pe anul 2008. vol. II*, Editura Hamangiu, București, 2007;

Înalta Curte de Casație și Justiție, *Jurisprudența Secției penale vol. II/2007, vol. I/2008. Recursuri în interesul legii în materie penală*, Editura Hamangiu, București, 2008;

Papadopol, V., Popovici M., *Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1969-1975*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977;

Papadopol, V., Daneş Ş., *Repertoriu de practică judiciară în materie penală pe anii 1981-1985*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1989;

Papadopol, V., Popovici M., *Repertoriu alfabetic de practică judiciară în materie penală pe anii 1976-1980*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1982;

Păvăleanu, V., *Practica instanțelor din județul Suceava în materie penală în semestrul I/1997*, în Revista „Dreptul” nr. 8/1998;

Timofte, V., *Sinteze din practica judiciară a instanțelor din raza de activitate a Curții de Apel Suceava în materia dreptului procesual penal*, în Revista „Dreptul” nr. 1/2000;

III. Studii și articole în reviste de specialitate:

Beligrădeanu, Ș., „*Admisibilitatea cumulului răspunderii disciplinare a salariaților cu răspunderea lor penală și contravențională*” în „Dreptul”, nr. 4/2006;

Czica, A., „*Este posibilă recalcularea pedepsei în cazul infracțiunilor progresive în care amplificarea se produce numai asupra rezultatului?*”, în „Revista Dreptul” nr. 3/1998;

Cîrciumaru, L., Recenzie la van Bockel, B., „*The Ne bis in idem Principle in EU Law*”, Editura Kluwer, Haga, 2010, în „Revista Română de Drept European”, nr. 2/2012;

Diaconescu, H., „*Discuții privind neconstituționalitatea instituirii caracterului obligatoriu pentru instanțele judecătorești al dezlegărilor date problemelor de drept prin deciziile emise de Înalta Curte de Casație și Justiție – Secțiile Unite în recursul în interesul legii*” în „Dreptul”, nr. 12/2006;

Diamant, I.B., Lunceanu V., Pătulea V., „*Recurs. Ce parte a hotărârii poate fi atacată pe calea recursului. Dispozitivul hotărârii. Considerentele hotărârii*”, în „Revista Dreptul” nr. 7/2000;

Dumitrescu, I., „*Autoritatea lucrului judecat și aplicațiile sale în materie arbitrală*”, în „Revista română de drept”, nr. 6/1975;

Duvac, C., „*Concursul de norme penale. Drept comparat*”, publicat în „Revista de drept penal” nr. 3, Editura R.A. „Monitorul Oficial”, București, 2009;

Groussot, X. și Minssen, T., „*Autoritatea de lucru judecat în jurisprudența Curții de Justiție: ponderarea securității juridice cu legalitatea*”, în „Revista Română de Drept European”, nr. 6/2010 (traducere M. Banu);

Lupașcu, D., „*Considerații în legătură cu instanța de executare și judecătorul delegat cu executarea în materie penală*”, în „Revista Dreptul” nr. 8/2002;

Lupașcu, D., „*Aspecte generale privind punerea în executare a hotărârilor judecătorești penale*”, în „Revista Dreptul” nr. 10/2002;

Moldovan, S., „*Excepția și prezumția lucrului judecat*”, în „Pandectele Române” nr. 4/2002, text preluat din „Pandectele Române”/1947, IV;

Neagu, I., „*Unele considerații privind autoritatea de lucru judecat în materia extrădării*”, în „Revista Dreptul” nr. 5/2003;

Niculeanu, C., „*Studiu comparativ asupra unor prezumții în materie penală și în domeniul răspunderii civile delictuale*”, în „Dreptul” nr. 10/1998;

Oprina, E., „*Privire de ansamblu asupra contestației la executare*”, în „Revista Dreptul” nr. 5/2008;

Paicu, A., „Autoritatea lucrului judecat în cazul a două plângeri prealabile, identice, formând două dosare penale, neconexate, la aceeași judecătorie”, în „Revista Dreptul” nr. 9/1998;

Pașca, V., „Excesul de reglementare penală și consecințele sale” în „Analele Universității de Vest Timișoara”, nr. 2/2010.

Pașca, V., „Rejudecarea cauzei după extrădarea condamnatului”, în „Dreptul”, nr. 2/2007;

Turianu, C., „Dreptul la un proces echitabil. Principiul securității raporturilor juridice. Posibilitatea anulării repetate a unor hotărâri definitive”, în „Revista Dreptul” nr. 1/2006;

Udroiu, M., Predescu O., „Jurisprudența instanțelor europene privind principiul „ne bis in idem”, în „Revista Dreptul” nr. 6/2008.

IV. Legislație:

Constituția României din 2003 publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 767/31 octombrie 2003;

Codul de procedură penală republicat în Monitorul Oficial nr. 78 din 30 aprilie 1997, modificat și completat;

Codul de procedură penală adoptat prin Legea nr. 135/2010 publicată în Monitorul Oficial nr. 486 din 15 iulie 2010;

Codul penal adoptat prin Legea nr. 15/1968 publicată în Buletinul oficial nr.79-79 bis din 21 iunie 1968, republicat, modificat și completat;

Codul penal adoptat prin Legea nr. 286/2009 publicată în Monitorul Oficial nr. 510 din 24 iulie 2009;

Codul civil adoptat prin Legea nr. 287/2009 republicat în Monitorul Oficial nr. 505/2011;

Legea nr. 302/2004 privind cooperarea judiciară internațională în materie penală, publicată în Monitorul Oficial, Partea I nr. 594 din 01/07/2004;

Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și a libertăților fundamentale;

Protocolul nr. 7 la Convenția europeană pentru apărarea drepturilor omului și libertăților fundamentale;

Convenția europeană de extrădare, încheiată la Paris la 13 decembrie 1957, cu Protocoalele sale adiționale din 15 octombrie 1975 și 17 martie 1978;

Carta drepturilor fundamentale ale Uniunii Europene;

Pactul internațional cu privire la drepturile civile și politice;

Statutul Curții Penale Internaționale, adoptat în cadrul Conferinței ONU de la Roma la 17 iulie 1998 și publicat în Monitorul Oficial al României, partea I, nr.211 din 28 martie 2002;

Convenția de aplicare a Acordului Schengen din 14 iunie 1985 privind eliminarea graduală a controalelor la frontierele comune, adoptată la Schengen, la 19 iunie 1990;

Convenția Internațională cu privire la drepturile civile și politice adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 16 decembrie 1966;

Decizia – cadru nr. 2002/584/JAI din 13 iunie 2002 a Consiliului Uniunii Europene privind mandatul de arestare european și procedurile de predare între statele membre ale Uniunii Europene;

Convenția dintre statele membre ale Comunităților Europene privind dubla incriminare semnată la Bruxelles la 25 mai 1987;

Convenția europeană din 28 mai 1970 privind valoarea internațională a hotărârilor represive, adoptată la Haga, ratificată prin O.G. nr. 90/1999, ratificată prin Legea nr. 35/2000, publicată în Monitorul Oficial nr. 158/17.04.2000;

V. Resurse Internet:

<http://www.just.ro/>;

<http://www.scj.ro/>;

<http://www.ccr.ro/>;

[http://www.echr.coe.int/echr](http://www.echr.coe.int/echr;);

[http://curia.europa.eu](http://curia.europa.eu;);

[http://www.europa.eu](http://www.europa.eu;);

[http://www.unibuc.ro](http://www.unibuc.ro;);

<http://www.mpublic.ro/>